

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност професор
по специалност Български език, професионално направление 2.1. Филология,
съгласно обявата в „Държавен вестник“ брой 93 от 22.11.2022 г.
с кандидат: доц. д-р Явор Ивов Милтенев, ИБЕ „Акад. Любомир Андрейчин“ при
БАН

Рецензент: проф. д-р Искра Владимирова Христова-Шомова, Софийски
университет „Св. Климент Охридски“

1. **Научни публикации и участие в научни форуми.** Доц. д-р Явор Милтенев е единствен кандидат в конкурса за професор. Той участва в конкурса за професор с хабилитационен труд, отпечатан като книга през 2021 г., в обем от 250 страници; с три студии, две от тях публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в база данни SCOPUS; с 15 научни статии, три от тях публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в база данни SCOPUS и Web of Science. Статиите и студиите са на български, английски и руски. Общият списък на научните му трудове включва три монографии, отпечатани като книги, 69 статии и студии, 14 рецензии и отзиви. Характерно за научните публикации на доц. Милтенев е, че те обхващат широк спектър от научни проблеми и се отличават с висок професионализъм и оригинален поглед към научните факти. Освен това научното присъствие на доц. Милтенев се отличава и с многобройни участия с доклади на български, английски и руски в национални и международни конференции и симпозиуми. Неговите доклади са винаги добре поднесени и съдържат информация за нещо ново, затова се посрещат с голям интерес от научната общност в България и в чужбина.

2. **Проектна дейност.** Броят на проектите, в които доц. Милтенев е участвал и участва в момента, е респектиращ. Той е бил ръководител на пет приключили успешно проекта, реализирани в периода 2008-2017 г. Участвал е в 15 финализирани проекта, някои от които са международни, съвместни с Руската академия на науките, с Румънската академия на науките, както и в проект на Австрийското министерство на образованието. В момента кандидатът участва в пет проекта, като два от тях са насочени към образование на ученици.

3. **Научни приноси в трудовете, представени за конкурса.** Поради широките научни интереси на доц. Милтенов неговите приноси са в няколко научни области. Преди всичко те са в проучването на старобългарското книжовно наследство и на рецепцията на византийската литература в България. Неговите изследвания хвърлят светлина върху оригиналната и преводната литература в средновековна България и преди всичко върху книжовната дейност в Преславския книжовен център. Благодарение на неговите проучвания беше очертана дейността на преславските книжовници при превеждането и съставянето на големи сборници с хомилии, в които централно място заемат словата на Йоан Златоуст, но са включени и други ораторски творби, включително и оригинални старобългарски. Също така Явор Милтенов има принос в изследването на старобългарското и славянското ръкописно наследство - както в проучването на отделни ръкописи като Зографското евангелие и Станиславовия чети миней, така и в анализа на някои ръкописни сбирки като тази на Хилендарския манастир на Света гора. Ученият има също така приноси в изследването на старите славянски библейски преводи, в проучването на старобългарската книжовна норма, в описанието на прехода от глаголица към кирилица. Значителни са неговите приноси и в областта на старобългарската и средновековната славянска лексика.

Ще разгледам по-подробно неговия хабилитационен труд, *Слова от колекцията Златоструй с неизвестен гръцки източник*. София: Авалон, 2021. В труда са анализирани 10 слова, които авторът е открил в различни състави (или редакции) на колекцията Златоструй и чиито гръцки оригинали не е намерил засега. Десетте слова са представени, като се следва един определен модел, който показва опитен специалист по средновековни паметници и тяхното въвеждане в употреба. При всяко слово най-напред е даден преглед на досегашните проучвания на текста. След това е приведена археографска справка за неговото разпространение - първо в колекциите Златоструй, а след това - и в други видове сборници, ако има такива. Много ценни са наблюденията на автора за включването на *Словото за засухата* в различни състави, а на неговата преработка - в *Повесть временных лет*.

По-нататък авторът прави коментар на съдържанието на словата, който е в зависимост от техните индивидуални особености. Например при *Поучението за спасението на душата*, което има характер на компилация, са разгледани неговите гръцки

образци и източниците, от които авторът е заимствал или готови пасажки, или образи и сентенции, изказани с негови думи. При някои слова е даден анализ на стила и композицията, главно с оглед на това какви теми са разгледани и какви риторични похвати са използвани, като са потърсени паралели с тематиката в словата на Климент Охридски и в повечето случаи са посочени редица общи топоси с тях.

При всяко слово са дадени бележки върху лексиката. Като опитен филолог, работил много време с хомилетична литература, Милтенев забелязва характерните и редките лексеми. Но тези части биха могли да бъдат разширени значително. Един такъв по-широк поглед върху лексиката на всяко от словата би дал много по-добра възможност те да бъдат поставени в контекста на старъбългарската литература - преводна и оригинална.

Някои слова са публикувани успоредно по два преписа, представители на две фамилии, като към всеки от тях са дадени различията от съответната фамилия. Тази публикация на словата е осъществена в добрите традиции на критично публикуване на средновековни текстове, която ни е позната например от томовете със слова на св. Климент Охридски. Авторът обаче е внесъл един нов и много съществен елемент - той е направил сегментация на словата, което в много голяма степен улеснява работата с тези текстове, както неговата, така и работата на бъдещите изследователи. При евентуална изработка на речник-индекс към някое от тези слова сегментацията ще е от особено голяма полза, защото адресите на думите ще могат да се дават според нея, което ще позволи информацията от речника да не бъде прикрепена към един конкретен препис.

Трудът съдържа значителен принос към изучаването на старобългарското хомилетично наследство. Работата е изпълнена много професионално и с голяма прецизност и уважение към първичните източници. Публикацията на словата може да се смята за образцова, а анализът им показва отлично умение за филологически анализ на текстове и поставянето им в контекста на съвременната им литература.

Още няколко статии и студии са посветени на състава и композицията на обемисти сборници в Преслав, преди всичко на сборника *Златоструй*, а също и на други сборници със слова от Йоан Златоуст, както и на т. нар. *Княжески сборник*, известен още като *Симеонов сборник от 1096 г.* В тези изследвания акцентът пада върху рецепцията на византийската литература в България по времето на царете Симеон и Петър и на

преводаческите практики в този период от старобългарската книжовност. Обобщаващ характер има статията *Особености на рецепцията на византийското книжовно наследство в старобългарската преводна литература от IX-X в.*, в която са изведени принципите, „които с поръчителската воля и покровителството на владетеля са се превърнали в двигател на разцвета в областта на книжовността и в успешен способ за усвояване на културните достижения на Византия”.

Доц. Милтенов има принос и в изследването на българските и славянските ръкописни паметници. Няколко свои статии той посвещава на Зографското евангелие, старобългарски ръкопис, за който е написана огромна литература, но въпреки това има неизследвани негови аспекти. В неговата статия *Три пласта на лексикално редактиране в Зографското евангелие* е разгледан един неосветлен досега проблем - въпросът за кирилските и глаголическите глоси в полетата на ръкописа. Авторът показва, че тези бележки са свидетелство за редакциите върху лексиката, проведени в старобългарския период. В друга своя статия изследователят прави анализ на вмъкнатите глаголически листове в листове в Зографското евангелие и на тяхното значение за проследяването на прехода от глаголица към кирилица. В статията *The Five Ws of the Old Church Slavonic Codex Zographensis: Recent Studies, Future Tasks* [*Пет въпроса (кой, какво, кога, къде и защо) за старобългарското Зографско евангелие: скорошни изследвания и задачи за в бъдеще*] ученият прави общ преглед на изследванията върху Зографското евангелие и поставя въпроса за изработване на цялостни концепции за класификация на най-старите паметници, които да се базират на използването на комплексен и мултидисциплинарен подход.

В статията *Бележки върху историята и състава на ръкопис № 1039 от Народната Библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”* е направен анализ на езика и състава на *Станиславовия чети миней*, който показва, че текстовете в него имат нееднороден произход.

Съществен принос за палеославистиката са изследванията на Явор Милтенов върху взаимодействието между глаголицата и кирилицата в историята на славянската писменост. Статията *Свидетелства за прехода глаголица – кирилица през X–XIII век* е продължение на неговите публикации, в които за първи път е направен пълен преглед на кирилските ръкописи с глаголически вписвания. В това изследване се прилагат

изчерпателни данни за текстове, които са имали изгубени днес старобългарски глаголически оригинали. Въз основа на обемен материал от писмени извори авторът убедително доказва, че двете азбуки са били използвани в България в продължение на поне два века.

Старобългарските библейски преводи са разгледани в статията *Съвпадащи лексикални решения в преписи на Осмокнижието и на Тълковните пророчески книги*. Разгледани са лексеми, които са общи между Осмокнижието и библейските книги с тълкувания. Авторът посочва, че тези лексеми са маркер за възникването на двата корпуса от библейски книги по едно и също време и на едно и също място - в Преслав.

Съществен е приносът на доц. Милтенев в изучаването на българската и славянската средновековна лексика. Голяма част от неговите проучвания върху сборника *Златоструй* и други големи сборници, създадени в България, включват и изследване на лексиката. Освен това на въпросите на историческата лексикология е посветена студията *Преславските лексикални маркери. 1. Опит за въведение*. В нея е направен критичен анализ на лексемите, които се използват като лексикални маркери за атрибуиране на дадени произведения към Преславския книжовен център. В статията *За някои редки думи в „маргиналните“ писмени свидетелства от X–XI в.* са разгледани редки старобългарски думи, открити в бележки по полетата на старобългарските книги, а също и в епиграфски паметници, като е предложено обяснение за техния произход и за значението им.

Няколко публикации на кандидата са посветени на общата проблематика на старобългарските писмени паметници. В студията *Проблеми и перспективи пред проучването на „класическите“ старобългарски паметници* са разгледани критериите за класификация на старобългарските ръкописи, като се обръща внимание на някои техни особености, които не са били в центъра на вниманието, но могат да обогатят представите за ранните писмени паметници, а и общо за славянската писмена култура. В статията *О трех лингвистических критериях локализации древнейших славянских рукописей – критический обзор* са анализирани езиково-правописните характеристики на древните ръкописи, които се използват като критерии за тяхната локализация (място, където са писани). Авторът проследява най-разпространените белези, използвани като маркери при локализирането, и доказва, че те не могат да имат решаващо значение при определяне произхода на писмените паметници.

Общо за изследванията на доц. Милтенев може да се каже, че те поставят пред науката нови проблеми и разглеждат старобългарските и славянските писмени паметници в нова светлина.

4. **Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература.** Доц. Явор Милтенев си е извоювал завиден авторитет сред старобългаристите и палеославистите не само в България, а и в световен мащаб. За това свидетелства списъкът на цитатите на негови трудове. Списъкът съдържа респектиращите 379 заглавия. В него са посочени публикации на български, английски, руски, украински и немски на учени от цял свят. Цитатите се съдържат в монографии, в студии и статии, публикувани в реферирани и индексирани издания, в други списания, в научни сборници. Това респектиращо количество цитати, с каквото малцина хуманитаристи могат да се похвалят, свидетелства за значимостта на научните изследвания на Явор Милтенев. Без преувеличение може да се каже, че той е един от най-разпознаваемите съвременни български учени в палеославистиката и е гордост за българската филологическа наука.

5. **Награди.** За своята научна дейност доц. Явор Милтенев е удостоен и с научни награди. През 2008 г. той получава наградата Марин Дринов на БАН за млад учен, а през 2022 г. от Министерството на образованието му е присъдена престижната награда Питагор в областта на хуманитаристиката.

6. **Заклучение.** Научната продукция на доц. Явор Милтенев е респектираща със своя обем и разнообразието на изследваните обекти. Неговите проучвания се характеризират с прецизност и уважение към първичните източници, със задълбочен анализ и умение за интерпретация на научните факти. В голяма част от трудовете си той въвежда в науката нови източници и нови факти или интерпретира по нов начин известните факти. Научните изводи, до които достига, са добре аргументирани и убедителни. Със своите солидни и иновативни научни трудове Явор Милтенев си е извоювал авторитет на един от най-продуктивните и най-солидните български учени в областта на палеославистиката. Това личи и от многобройните цитирания на неговите научни публикации, на които се позовават десетки учени от цял свят. Явор Милтенев участва в респектиращ брой проекти, насочени както към изследване на българското и славянското книжовно наследство, така и към популяризиране на науката сред широк кръг читатели, в това число и сред най-младата аудитория.

Научните му трудове по стойност и по съдържание напълно отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Българската академия на науките, на Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“.

Въз основа на сериозните научни постижения на доц. д-р Явор Милтенев и на неговия висок международен научен престиж убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да му присъди академичната длъжност професор. Моят глас ще бъде за това той да заеме тази длъжност.

5 март 2023 г.

Рецензент: Искра Христова-Шомова